१६. समानमस्तु भोजनम् । (चतुर्थः घटकः)

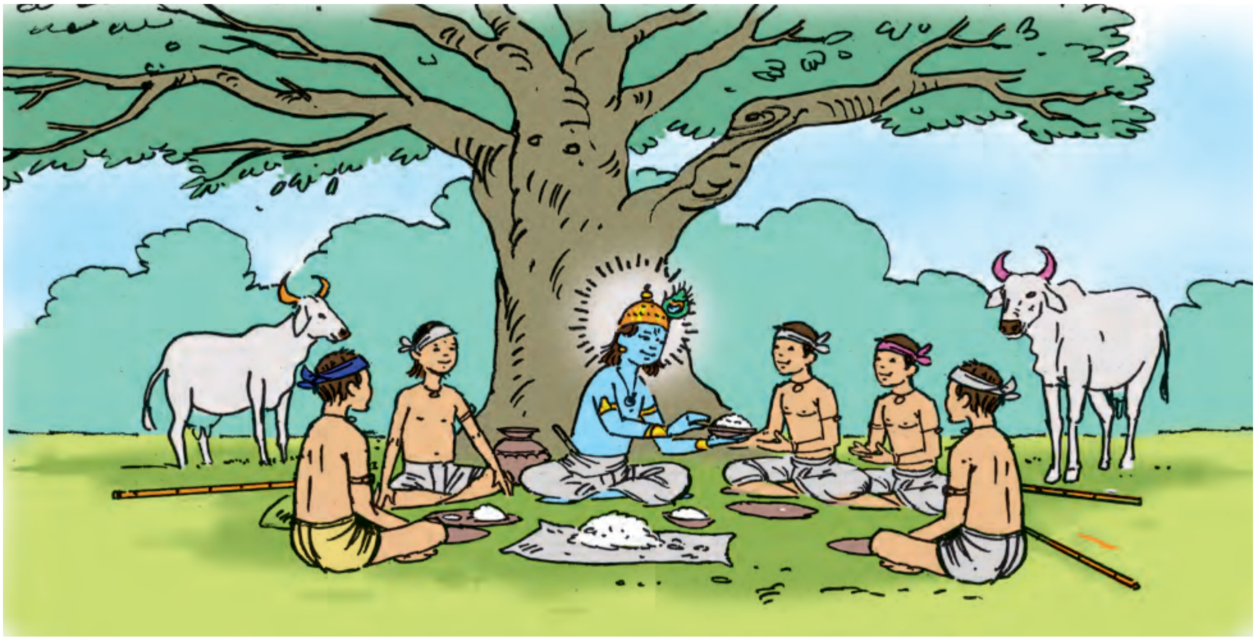

बालकृष्णः गोकुले गोपालनं करोति स्म । प्रतिदिनं सः वयस्यैः सह वनं गच्छति स्म । गोकुलस्थाः बालगोपालाः वासुदेवेन सह आसायं हिण्डन्ते स्म । मध्याह्ने ते सर्वे स्वगृहेभ्यः आनीतानि खाद्यवस्तूनि एकत्र उपविश्य खादन्ति स्म ।

एकस्मिन् दिने भोजनवेलायां सर्वे गोपाः कृष्णं परितः उपाविशन् । देवकीनन्दनः गोपबालान् अपृच्छत् । ''अद्य भोजनार्थं किम् आनीतम् ?'' इति । तदा प्रथमः अवदत्, ''मम समीपे दध्योदनं वर्तते ।'' अपरः अभाषत, ''मम समीपे पृथुकाः ।'' एवमेव सर्वे ''अपूपाः, लड्डुकाः, वटकाः, मोदकाः आनीताः'' इति अवदन्। तदा कृष्णः अवदत्, ''अयि मित्राणि, वयम् एतेषां खाद्यपदार्थानां मिश्रणं कुर्मः ।'' सर्वे गोपालाः आनन्देन कृष्णाय स्वं स्वं खाद्यम् अयच्छन् । कृष्णः स्वयमेव पदार्थानां मिश्रणम् अकरोत् । सर्वेभ्यः च तद् मिश्रणं पर्यवेषयत् । तद् अपूर्वं स्वादिष्टं मिश्रणं सर्वेभ्यः अतीव अरोचत । यतः तस्मिन् मिश्रणे न केवलं खाद्यपदार्थाः अपि तु स्नेहश्च मिश्रितः । तदा गोपनायकः बालकृष्णः अवदत्, ''इतःपरं वयं सर्वे सम्मिल्य एव भोजनं कुर्मः । अयि मित्राणि, अस्माकं मनांसि समानानि, विचाराः समानाः, भोजनमपि समानमस्तु ।''

भाषाभ्यासः

१. **एकवाक्येन उत्तरं लिखत ।**

१. गोपबालाः भोजनाय किं किम् आनयन् ?

२. कृष्णः किं किं समानमिति वदति ?

३. कृष्णः खाद्यपदार्थे किं मिश्रयति ?

४. पाठे प्रयुक्तानि कृष्णस्य नामानि लिखत ।

२. **प्रश्ननिर्माणं कुरुत ।**

१. गोकुलस्थाः बालगोपालाः <u>वासुदेवेन</u> सह आसायं हिण्डन्ते स्म ।

२. बालकृष्णः गोकुले <u>गोपालनं</u> करोति स्म ।

३. पृथक् कुरुत ।

नाम	सर्वनाम	विशेषणम्	क्रियापदम्

(गोकुलस्था:, कृष्ण:, अकरोत्, किम्, मम, मोदका:, उपाविशन्, समाना:)

४. समूहेतरपदं चिनुत ।

१. बालकृष्ण:, देवकीनन्दन:, चन्द्रशेखर:, गोपनायक:

२. अवदत्, अभणत्, अगदत्, अकरोत्

५. विरुद्धार्थशब्दान् मञ्जूषात: चिनुत ।

१. मित्राणि ×   ३. स्वादिष्ठम् ×

२. समीपे ×   ४. समानानि ×

(रुचिहीनम्, विविधानि, अरय:, दूरे)

६. लट्रूपाणि प्रयुज्य कथां पुन: वदत/लिखत ।

७. सहभोजनस्य स्वीयम् अनुभवं माध्यमभाषया लिखत ।

८. कृष्णस्य अन्यानि विविधानि नामानि अन्विष्यत लिखत च ।

९. युष्माकं प्रियभोजनपदार्थानां सूचिं संस्कृतभाषया कुरुत ।

I8XCSF

लट्लकारस्य पुरत: 'स्म' इति अव्ययस्य प्रयोगेन भूतकालिक: अर्थ: भवति ।

उदा. स: फलं खादति स्म = स: फलम् अखादत् ।

बालगोपाला: वासुदेवेन सह हिण्डन्ते स्म = बालगोपाला: वासुदेवेन सह अहिण्डन्त ।

गोपनायक: बालकृष्ण: वदति स्म = गोपनायक: बालकृष्ण: अवदत् ।

वदत संस्कृतम् ।

१. सुप्रभातम् ।
२. शुभरात्रि: ।
३. नमो नम: ।
४. धन्यवाद: ।
५. स्वागतम् ।
६. कृपया ।
७. अस्तु ।
८.शोभनम्/उत्तमम्।

शुभाशया: ।

१. नववर्षस्य शुभाशया: ।
२. सफलतायै अभिनन्दनम्।
३. कार्यक्रम: सफल: भवतु।
४. शुभास्ते पन्थान: सन्तु ।
५. परीक्षायै शुभाशया: ।
६. जीवेत् शरद: शतम् ।
७.दीपावली मङ्गलमातनोतु।
८. शुभं भवतु ।

१७. सूक्तिसुधा ।

विद्वत्त्वं च नृपत्वं च नैव तुल्यं कदाचन ।
स्वदेशे पूज्यते राजा **विद्वान् सर्वत्र पूज्यते** ।।१।।

न भूतपूर्वं न कदापि वार्ता
हेम्नः कुरङ्गो न कदापि दृष्टः ।
तथापि तृष्णा रघुनन्दनस्य
विनाशकाले विपरीतबुद्धिः ।।२।।

अमन्त्रमक्षरं नास्ति नास्ति मूलमनौषधम् ।
अयोग्यः पुरुषो नास्ति **योजकस्तत्र दुर्लभः** ।।३।।

अतिदानात् बलिर्बद्धो ह्यतिमानात् सुयोधनः ।
विनष्टो रावणो लौल्यात् **अति सर्वत्र वर्जयेत्** ।।४।।

अपि स्वर्णमयी लङ्का न मे लक्ष्मण रोचते ।
जननी जन्मभूमिश्च स्वर्गादपि गरीयसी ।।५।।

केयूरा न विभूषयन्ति पुरुषं हारा न चन्द्रोज्ज्वलाः
न स्नानं न विलेपनं न कुसुमं नालङ्कृता मूर्धजाः ।
वाण्येका समलङ्करोति पुरुषं या संस्कृता धार्यते
क्षीयन्ते खलु भूषणानि सततं **वाग्भूषणं भूषणम्** ।।६।।

कृतिः – भारतसर्वकारस्य बोधवाक्यं '**सत्यमेव जयते**' इति । आयुर्विमा–महामण्डलस्य बोधवाक्यं '**योगक्षेमं वहाम्यहम्**' इति । इतोऽपि अन्येषां बोधचिह्नानां बोधवाक्यानां च सङ्ग्रहं कुरुत ।
मम शालायाः बोधवाक्यं ---------------- ---- अस्ति ।

श्लोकः – १

१. एकवाक्येन उत्तरत ।

अ) राजा कुत्र पूज्यते ?

आ) कः सर्वत्र पूज्यते ?

२. चतुर्थं पदं लिखत ।

विद्वान् = विद्वत्वम् :: नृपः = ...।

३. समूहेतरपदं चिनुत ।

अ) भूपः, महीपालः, पार्थिवः, पण्डितः ।

आ) प्राज्ञः, विचक्षणः, चाणाक्षः, क्षितिपतिः ।

श्लोकः – २

१. एकवाक्येन उत्तरत ।

अ) कीदृशः कुरङ्गः न कदापि दृष्टः ?

आ) सुवर्णस्य कुरङ्गस्य तृष्णा कस्य जायते ?

२. मेलनं कुरुत ।

कुरङ्गः	प्रज्ञा
रघुनन्दनः	पिपासा
तृष्णा	मृगः
बुद्धिः	रामः

श्लोकः – ३

१. एकवाक्येन उत्तरत ।

अ) कीदृशम् अक्षरं नास्ति ?

आ) कीदृशं मूलं नास्ति ?

इ) कीदृशः पुरुषः नास्ति ?

ई) कः दुर्लभः ?

श्लोकः – ४

१. मेलनं कुरुत ।

बलिः बद्धः	अतिमानात् ।
सुयोधनः बद्धः	लौल्यात् ।
रावणः विनष्टः	अतिदानात् ।

२. एकवाक्येन उत्तरत ।

अ) बलिः कस्मात् बद्धः ?

आ) सुयोधनः कस्मात् बद्धः ?

इ) रावणः कस्मात् विनष्टः ?

ई) किं सर्वत्र वर्जयेत् ?

श्लोकः – ५

१. रिक्तस्थानं पूरयत ।

विशेषणम्	विशेष्यम्
----	लङ्का
गरीयसी	---- , ---

श्लोकः – ६

१. एकवाक्येन उत्तरत ।

अ) हाराः कीदृशाः ?

आ) मूर्धजाः कीदृशाः ?

इ) यथार्थं भूषणं किम् ?

ई) का पुरुषं समलङ्करोति ?

I978U3

२. समानार्थकशब्दान् मेलयत ।

मूर्धजाः	प्रसूनम्
केयूराः	अलंकारः
कुसुमम्	केशाः
वाणी	बाहुभूषणानि
भूषणम्	भाषा

हसत ! नन्दत !

(मोहनः गले पदकद्वयं धरति)

मोना – मोहन, गले धृतं लघुपदकं किमर्थं लब्धं त्वया ?

मोहनः – गीतगायनार्थम् ।

मोना – अभिनन्दनम् । तर्हि बृहत्पदकं किमर्थं लब्धम् ?

मोहनः – गीतसमापनार्थम् । ☺☺

महिला – मीने, तव समीपे दश सेवफलानि सन्ति। तेषु पञ्च फलानि यदि तव सखी नेष्यति तर्हि किं भवेत् ?

मीना – युद्धम् । ☺☺

– चन्दमामा–मासिकात् ।

१८. उपकारस्य स्मरणम् ।

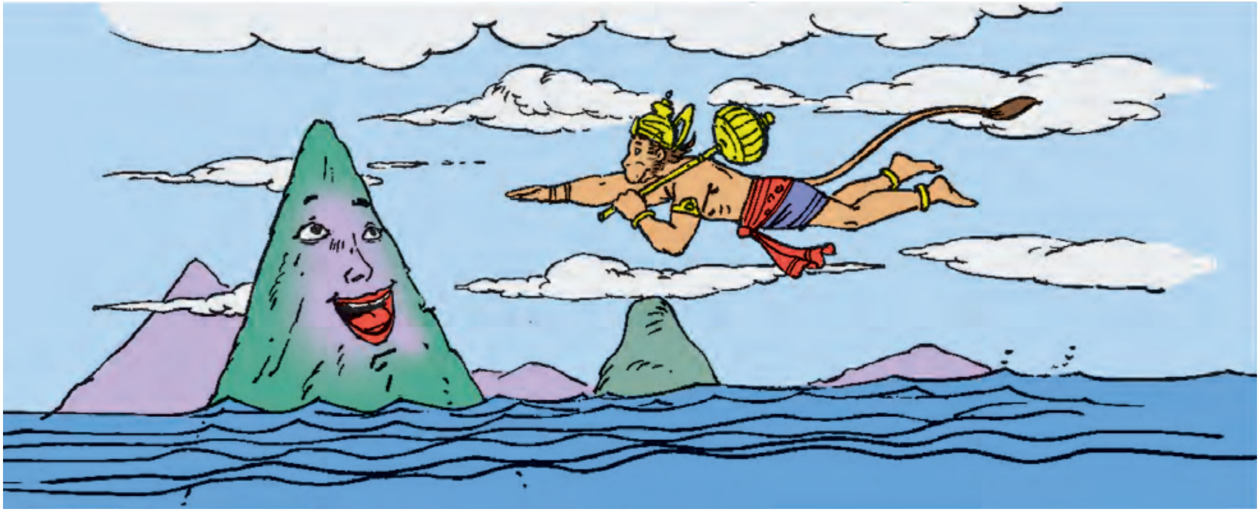

रामायणम् आदिकाव्यम् । रामायणस्य रचयिता वाल्मीकिः । श्रीरामस्य चरितम् अस्य ग्रन्थस्य विषयः । एषः प्रसङ्गः रामायणात् ।

मारुतिः सीतायाः अन्वेषणार्थं लङ्कां प्रति उड्डयते । मार्गे महासागरः अस्ति । तस्य तले अवर्तत मैनाकः नाम पर्वतः । यदा मैनाकः गगने मारुतिं पश्यति तदा सः उद्गच्छति । समुद्रात् बहिः आयाति । मारुतिना क्रमणीयः मार्गः दीर्घः । मध्ये विश्रामार्थं स्थानमपि नास्ति इति मैनाकः जानाति । सः तस्य साहाय्यं कर्तुम् इच्छति । अतः मैनाकः मारुतिं प्रार्थयते, ''महाकपे! अलं परिश्रमेण, कृपया मम कूटे विश्रामं करोतु ।''

किमर्थं मैनाकः मारुतेः साहाय्यार्थम् उद्युक्तः? अपि सः मारुतेः आशीर्वचनम् इच्छति? न खलु । एतत् तु उपकारस्य स्मरणम् । मारुतेः तातः पवनदेवः मैनाकस्य साहाय्यम् अकरोत् पुरा । तदा सर्वे पर्वताः सपक्षाः । ते आकाशे स्वेच्छया विहरन्ति स्म, सहसा भूमौ निपतन्ति स्म । तेन त्रस्ताः ऋषयः इन्द्रम् उपागच्छन् । इन्द्रः पर्वतेभ्यः अकुप्यत् । सः वज्रेण पर्वतानां पक्षान् छेत्तुं प्रारभत । यदा इन्द्रः मैनाकं प्रति अगच्छत् तदैव पवनदेवः वेगेन तं समुद्रतलम् अनयत् । एवं पवनदेवः मैनाकं वज्रप्रहारात् अरक्षत् । मैनाकः पवनदेवस्य एतम् उपकारं स्मरति स्म । सः अचिन्तयत्, ''कृते च प्रतिकर्तव्यम् एष धर्मः सनातनः'' । अतः मैनाकः पवनपुत्रस्य मारुतेः साहाय्यम् अकरोत् । मैनाकस्य आतिथ्येन मारुतिः प्रीतः । तथापि विश्रामम् अकृत्वा सः कार्यसिद्ध्यर्थम् अग्रे सरति ।

भाषाभ्यासः

१. एकवाक्येन उत्तरं लिखत ।

१) मारुतिः कस्याः अन्वेषणार्थं उड्डयते?
२) पर्वतस्य नाम किम्?
३) पुरा सर्वे पर्वताः कीदृशाः?
४) पर्वतैः के त्रस्ताः?
५) मैनाकं समुद्रतलं कः नयति?

२. प्रश्ननिर्माणं कुरुत ।

१) पवनदेवः मैनाकं वज्रप्रहारात् रक्षति ।
२) ऋषयः इन्द्रम् उपागच्छन् ।
३) इन्द्रः पर्वतेभ्यः अकुप्यत् ।
४) मैनाकः समुद्रात् बहिः आयाति ।

३. पृथक् कुरुत ।

नाम	सर्वनाम	विशेषणम्	क्रियापदम्

(मारुतिः, तम्, ऋषयः, दीर्घः, प्रीतः, चिन्तयति, उद्गच्छति, सः)

४. समूहेतरपदं चिनुत ।

१) मारुतिः, पवनपुत्रः, हनुमान्, पावकः ।

२) सुरपतिः, शक्रः, वज्रम्, इन्द्रः ।

३) मैनाकः, नगः, गिरिः, अचलः ।

I9G4VQ

५. विरुद्धार्थकशब्दान् लिखत ।

१) बहिः × २) उद्युक्तः × ३) स्मरणम् ×

६. पाठे 'मारुति' शब्दस्य स्थाने 'पवनसुत' अपि च 'पर्वत' इत्यस्य स्थाने 'अद्रि' इति शब्दं प्रयुज्य पाठं पुनर्लिखत ।

७. माध्यमभाषया लिखत ।

१. 'उपकारस्य स्मरणं' मैनाकेन कथं कृतम्?

२. मारुतेः उड्डाणकथां श्रुत्वा कस्य आधुनिककथापात्रस्य स्मरणं भवति?

३. रामायणे येषाम् उल्लेखः तेषाम् अन्य-पशु-पक्षिणां विषयम् अनुसृत्य सन्दर्भान् लिखत ।

४. यदि पर्वताः अधुना अपि पक्षयुक्ताः स्युः तर्हि किं भविष्यति?

लेखनकौशलम् ।
संवादलेखनम् ।

उपकारस्य स्मरणम् इति गद्यपाठं मञ्जूषायाः आधारेण संवादरूपेण लिखत ।

मैनाकः- कः एषः आकाशे उड्डयते ? एषः तु मारुतिः, पवनपुत्रः ।
नमः ते ________।

मारुतिः- नमः ________ ।

मैनाकः- अयं समुद्रमार्गः ________ । मार्गमध्ये ________ नास्ति ।
अतः क्षणं यावत् मम ________ विश्रामं करोतु ।

मारुतिः- आवयोः परिचयः अपि नास्ति । तथापि त्वं किमर्थं मम ________ करोषि?

मैनाकः- तव पिता ________ । तस्य उपकारस्मरणं करोमि । पुरा ________ सपक्षाः आसन् । ________ क्रोधेन पर्वतानां ________ छेत्तुम् आरभत । तदा ________ मम साहाय्यम् अकरोत् । त्वं तस्य ________ अतः अहं तव साहाय्यं कर्तुम् इच्छामि ।

मारुतिः- अस्तु । अहं प्रसन्नः । किन्तु स्थातुं न शक्नोमि । रामकार्यार्थम् अविलम्बं गच्छामि ।

मञ्जूषा - (पर्वताः, पवनपुत्राय, दीर्घः, मैनाकाय, कूटे, विश्रामस्थानम्, पवनदेवः, साहाय्यम्, इन्द्रः, सः, पक्षान्, पुत्रः)

१९. राष्ट्रभक्तिः ।

अथ कोऽपि यात्रिकः प्रतिदिनं रेलयानेन यात्रां करोति स्म । एकदा तस्यैव पृष्ठतः दीर्घासने एका छात्रा उपाविशत् । अकस्मात् सा शालास्यूतम् उद्घाट्य सूचिं तथा सूत्रं स्व्यकरोत् । यात्रिकः कुतूहलेन तां पश्यति स्म। बालिका शालास्यूते किमर्थं सूचिसूत्रे आनयति? तथा च रेलयाने ताभ्यां किं प्रयोजनम्? इति यात्रिकः अचिन्तयत्। सा बालिका सूच्यां सूत्रं निवेश्य आसनस्य छिन्नं तल्पं यथापूर्वम् अकरोत् । यात्रिकः अपृच्छत्, ''अयि बालिके, त्वं किं करोषि?'' बालिका अवदत् '' एतद् रेलयानम् अस्माकं कृते अस्ति । एतत् राष्ट्रस्य सम्पत्तिः खलु। तस्य सुरक्षणम् अस्माकम् आद्यं कर्तव्यम् एव । अहं तदेव करोमि ।'' बालिकायाः एतद् उत्तरम् अतीव बोधप्रदम्। अनेन उत्तरेण भूरि प्रभावितः सः यात्रिकः विचारमग्नोऽभवत् ।

भोः बालकाः, वयमपि सर्वे राष्ट्रसम्पत्तेः सुरक्षणाय, राष्ट्ररक्षणाय संवर्धनाय च कटिबद्धाः भवामः । राष्ट्रधर्मम् आचरामः ।

भाषाभ्यासः

१. एकवाक्येन उत्तरत ।

(१) यात्रिकः केन यात्रां करोति स्म? (२) छात्रा कुत्र उपाविशत्?

(३) बालिकायाः शालास्यूते किम् आसीत्? (४) वयं किम् आचरामः?

(५) बालिकायाः उत्तरं कीदृशम् अस्ति?

२. माध्यमभाषया उत्तरं लिखत ।

(१) का नाम राष्ट्रसम्पत्तिः ? (२) राष्ट्रसम्पत्तेः सुरक्षणाय यूयं किं कुरुथ ?

३. प्रश्ननिर्माणं कुरुत ।

(१) यात्रिकः कुतूहलेन बालिकां पश्यति स्म । (२) वाहनस्य सुरक्षणम् अस्माकम् आद्यं कर्तव्यम्।

४. गद्यांशतः समानार्थकशब्दान् लिखत ।

(अ) औत्सुक्यम्- (आ) धनम्- (इ) विद्यालयः- (ई) दोरकः-

५. गद्यांशतः विरुद्धार्थकशब्दान् लिखत ।

(अ) नयति ×.......... । (आ) उत्तिष्ठति ×.......... ।

६. कः कं वदति?

(१) ''अयि बालिके, त्वम् किं करोषि?''

७. मेलनं कुरुत । विशेषणानि- बोधप्रदम्, विचारमग्नः, छिन्नम्

विशेष्याणि- यात्रिकः, तल्पम्, उत्तरम्

८. कोष्टकं पूरयत ।

नाम	सर्वनाम	लट्रूपाणि	लङ्रूपाणि

(बालिकया, आचरामः, अहम्, पृच्छति, आसनस्य, एतद्, उत्तरेण, करोमि, अस्माकम्, यात्राम्, अभवत्, उपाविशत्, आनयति)

I9PZXD

लेखनकौशलम् । चित्रवर्णनम् ।

पूर्वसिद्धता

- चित्रं पश्यत । सूक्ष्मम् अवलोकनं कुरुत ।
- एतत् कस्य चित्रम्?
- अत्र के पदार्थाः? कानि तेषां संस्कृतनामानि?
- अत्र काः क्रियाः?
- चित्रस्य किं वैशिष्ट्यम्?

- **शब्दमञ्जूषायाः आधारेण चित्रवर्णनं कुरुत ।**

एतद् निसर्गचित्रम् । आकाशे _________, _________ च सन्ति । _________ नृत्यति । _________ रटति । वृक्षस्य अधः _________ तिष्ठतः । जले _________, _________ च सन्ति ।

मञ्जूषा – (मयूरः, मीनाः, मेघाः, मण्डूकः, खगाः, कमलानि, बालकौ)

कृतिः– शिक्षकस्य साहाय्येन छात्राः वर्गकक्षा, रेलस्थानं, क्रीडाङ्गणम्, उद्यानम् एतेषां चित्राणां वर्णनं कुर्वन्ति ।

भाषासूत्रम् – ४

क्रियापदानि–३

लङ्लकारः (प्रथमभूतकालः)

अद्य
गच्छति
खादति
वदति

ह्यः
अगच्छत्
अखादत्
अवदत्

भूतकालः पूर्वकाले घटितां क्रियां दर्शयति । संस्कृते भूतकालत्रयं वर्तते । लङ्, लिट् तथा लुङ् इति।
अत्र वयं केवलं लङ् (प्रथमभूतकालं) पश्यामः । लङ् लकारे मूलधातोः पूर्वम् 'अ' इति आगमः भवति ।

क्रियापदसूत्रम् : ('अ'आगमः + मूलधातुः + गणविकरणम्) = धात्वङ्गम् + प्रत्ययः= क्रियापदम्
(आदेशः) (चिह्नम्)

अ	+ पठ्	+ अ	= अपठ	+ त्	= अपठत्
अ	+ नृत्	+ य	= अनृत्य	+ त्	= अनृत्यत्
अ	+ लिख्	+ अ	= अलिख	+ त्	= अलिखत्
अ	+ पूज्	+ अय	= अपूजय	+ त्	= अपूजयत्

लङ्प्रत्ययाः

	प.प. प्रत्ययाः			आ. प. प्रत्ययाः		
	ए.व.	द्विव.	ब.व.	ए.व.	द्विव.	ब.व.
प्र.पु.	त्	ताम्	अन्	त	इताम्	अन्त
म. पु.	:	तम्	त	थाः	इथाम्	ध्वम्
उ.पु.	अम्	व	म	इ	वहि	महि

लङ्रूपाणि

पठ् १ प.प.

	ए. व.	द्विव.	ब.व.
प्र.पु.	अपठत्	अपठताम्	अपठन्
म.पु.	अपठः	अपठतम्	अपठत
उ.पु.	अपठम्	अपठाव	अपठाम

भाष् १ आ. प.

	ए. व.	द्विव.	ब.व.
प्र.पु.	अभाषत	अभाषेताम्	अभाषन्त
म.पु.	अभाषथाः	अभाषेथाम्	अभाषध्वम्
उ.पु.	अभाषे	अभाषावहि	अभाषामहि

नृत् ४ प. प.

	ए. व.	द्विव.	ब.व.
प्र.पु.	अनृत्यत्	अनृत्यताम्	अनृत्यन्
म.पु.	अनृत्यः	अनृत्यतम्	अनृत्यत
उ.पु.	अनृत्यम्	अनृत्याव	अनृत्याम

युध् ४ आ. प.

	ए. व.	द्विव.	ब.व.
प्र.पु.	अयुध्यत	अयुध्येताम्	अयुध्यन्त
म.पु.	अयुध्यथाः	अयुध्येथाम्	अयुध्यध्वम्
उ.पु.	अयुध्ये	अयुध्यावहि	अयुध्यामहि

लिख् ६ प.प.

	ए. व.	द्विव.	ब.व.
प्र.पु.	अलिखत्	अलिखताम्	अलिखन्
म.पु.	अलिखः	अलिखतम्	अलिखत
उ.पु.	अलिखम्	अलिखाव	अलिखाम

दिश् ६ आ. प.

	ए. व.	द्विव.	ब.व.
प्र.पु.	अदिशत	अदिशेताम्	अदिशन्त
म.पु.	अदिशथाः	अदिशेथाम्	अदिशध्वम्
उ.पु.	अदिशे	अदिशावहि	अदिशामहि

पूज् १० प. प.

	ए. व.	द्विव.	ब.व.
प्र.पु.	अपूजयत्	अपूजयताम्	अपूजयन्
म.पु.	अपूजयः	अपूजयतम्	अपूजयत
उ.पु.	अपूजयम्	अपूजयाव	अपूजयाम

पूज् १० आ. प.

	ए. व.	द्विव.	ब.व.
प्र.पु.	अपूजयत	अपूजयेताम्	अपूजयन्त
म.पु.	अपूजयथाः	अपूजयेथाम्	अपूजयध्वम्
उ.पु.	अपूजये	अपूजयावहि	अपूजयामहि

पञ्चदशवाक्यानि (प.प./आ.प.)

१. सः बालकः अगच्छत्/अभाषत ।

१. सा बालिका अगच्छत्/अभाषत ।

१. तद् अपत्यम् अगच्छत्/अभाषत ।

२. तौ बालकौ अगच्छताम्/अभाषेताम् ।

२. ते बालिके अगच्छताम्/अभाषेताम् ।

२. ते अपत्ये अगच्छताम्/अभाषेताम् ।

३. ते बालकाः अगच्छन्/अभाषन्त ।

३. ताः बालिकाः अगच्छन्/अभाषन्त ।

३. तानि अपत्यानि अगच्छन्/अभाषन्त ।

४. त्वम् अगच्छः/अभाषथाः ।

५. युवाम् अगच्छतम्/अभाषेथाम् ।

६. यूयम् अगच्छत/अभाषध्वम् ।

७. अहम् अगच्छम्/अभाषे ।

८. आवाम् अगच्छाव/अभाषावहि ।

९. वयम् अगच्छाम/अभाषामहि ।

क्रियापदकोशात् प.प./आ.प. धातून् दृष्ट्वा १५ वाक्यानि वदत ।

अस् प.प.

	ए.व.	द्विव.	ब.व.
प्र.पु.	आसीत्	आस्ताम्	आसन्
म.पु.	आसीः	आस्तम्	आस्त
उ.पु.	आसम्	आस्व	आस्म

कृ प.प.

	ए.व.	द्विव.	ब.व.
प्र.पु.	अकरोत्	अकुरुताम्	अकुर्वन्
म.पु.	अकरोः	अकुरुतम्	अकुरुत
उ.पु.	अकरवम्	अकुर्व	अकुर्म

कृ आ.प.

	ए.व.	द्विव.	ब.व.
प्र.पु.	अकुरुत	अकुर्वाताम्	अकुर्वत
म.पु.	अकुरुथाः	अकुर्वाथाम्	अकुरुध्वम्
उ.पु.	अकुर्वि	अकुर्वहि	अकुर्महि

क्रियापदानि–४

उपसर्गसहितानि लङ्रूपाणि ।

१. कन्या जनकम् अन्वगच्छत् ।　　　२. छात्र: शिक्षकम् प्रत्यवदत् ।

३. अर्जुन: रथे उपाविशत् ।　　　४. बाल: जननीं दृष्ट्वा व्यहसत् ।

अधोरेखितानि लङ्क्रियापदानि । किन्तु अत्र 'अ' इति आगम: स्पष्टतया न दृश्यते ।

अन्वगच्छत् = अनु+ अगच्छत्

प्रत्यवदत् = प्रति+ अवदत्

उपाविशत् = उप+ अविशत्

व्यहसत् = वि+ अहसत्

अत्र अनु, प्रति, उप, वि एते उपसर्गा: । उपसर्गा: धातो: पूर्वं भवन्ति ।

लङ्रूपनिर्माणसमये प्रथमं 'अ' इति आगमसहितरूपं भवति । अनन्तरं उपसर्गसंयोजनं भवति ।

प्र + गम् – लङ्लकार:

१. प्र + अगच्छत् = प्रागच्छत्

सम् + भाष् – लङ्लकार:

२. सम् + अभाषत = समभाषत

प्रति + गम् –गच्छ् (१ प.प.)

	ए.व.	द्विव.	ब.व.
प्र. पु.	प्रत्यगच्छत्	प्रत्यगच्छताम्	प्रत्यगच्छन्
म.पु.	प्रत्यगच्छ:	प्रत्यगच्छतम्	प्रत्यगच्छत
उ.पु.	प्रत्यगच्छम्	प्रत्यगच्छाव	प्रत्यगच्छाम

सम् + भाष् (१ आ.प.)

	ए.व.	द्विव.	ब.व.
प्र. पु.	समभाषत	समभाषेताम्	समभाषन्त
म.पु.	समभाषथा:	समभाषेथाम्	समभाषध्वम्
उ.पु.	समभाषे	समभाषावहि	समभाषामहि

पठत–बोधत–रिक्तस्थाने लिखत ।

उपसर्ग: + धातु:	लट्रूपम्	उपसर्ग + मूलधातो: लङ्रूपम्	लङ्रूपम्
उप + गम्	उपगच्छति	उप + अगच्छत् (अ + अ = आ) =	उपागच्छत्
अव + गम्	अवगच्छति	अव + अगच्छत् (अ + अ = आ) =	______
प्र + गम्	प्रगच्छति	प्र + अगच्छत् (अ + अ = आ) =	______
आ + गम्	आगच्छति	________________________	आगच्छत्
निर् + गम्	______	निर् + अगच्छत् (र् + अ = र) =	निरगच्छत्
उद् + गम्	उद्गच्छति	उद् + अगच्छत् (द् + अ = द) =	______
प्रति + गम्	प्रतिगच्छति	प्रति + अगच्छत् (इ + अ = य) =	प्रत्यगच्छत्
अधि + गम्	अधिगच्छति	अधि + अगच्छत् (इ + अ = य) =	______
अनु + गम्	______	अनु + अगच्छत् (उ + अ = व) =	अन्वगच्छत्
सम् + गम्	सङ्गच्छते	सम् + अगच्छत (म् + अ = म) =	समगच्छत
वि + रम्	______	वि+ अरमत् (इ + अ = य) =	______

१. उचितं लङ्रूपं लिखत ।

धातुः	गणः पदं च	पुरुषः वचनं च	रूपम्
१. लिख्	६ प. प.	प्रथमपुरुषः ब. व.	
२. तुष्	४ प. प.	उत्तमपुरुषः ए. व.	
३. शुभ् (शोभ्)	१ आ. प.	मध्यमपुरुषः ब. व.	
४. सेव्	१ आ. प.	उत्तमपुरुषः द्विव.	
५. उत् +पत्	१ प. प.	प्रथमपुरुषः ब. व.	
६. युध्	४ आ. प.	उत्तमपुरुषः ब. व.	
७. भक्ष्	१० आ. प.	प्रथमपुरुषः द्विव.	
८. आ+कर्ण्	१० आ. प.	मध्यमपुरुषः ए. व.	
९. जन् (जा)	४ आ. प.	उत्तमपुरुषः ब. व.	
१०. कम्प्	१ प. प.	मध्यमपुरुषः द्विव.	

२. रूपपरिचयं लिखत ।

रूपम्	धातुः	गणः पदं च	कालः	पुरुषः	वचनम्
१. अखादम्					
२. अम्रियत					
३. उपाविशम्					
४. समभाषन्त					
५. अलभध्वम्					
६. अतिष्ठः					
७. पर्यत्यजत्					
८. अनयत्					
९. अरमध्वम्					
१०. अपश्यत					

यदा धातोः प्रथमाक्षरं स्वरः भवति तदा विशेषतया अवधानम् आवश्यकम् ।
'अ' आगमः + धातु-आदेशः + गणविकरणम् = धात्वङ्गं + प्रत्ययः = क्रियापदरूपम्
१. अ + अट् + अ = आट + त् = आटत् (अत्र 'अ' स्थाने 'आ' भवति ।)
२. अ + ईक्ष् + अ = ऐक्ष + त = ऐक्षत (अत्र 'ई' स्थाने 'ऐ' भवति ।)
३. अ + इष्(इच्छ्) + अ = ऐच्छ + त = ऐच्छत् (अत्र 'इ' स्थाने 'ऐ' भवति ।)

अव्ययानि–विशिष्टविभक्तयश्च ।

कृषीवल: ।

यदा कृषीवल: क्षेत्रे बीजानि वपति तदा धान्यं विन्दते । कृषीवल: आदिनम् अतीव कष्टं करोति, तथापि न श्रान्त: भवति । बलीवर्दानां साहाय्येन भूमिं कृषति । क्षेत्रे एव दिनं यापयति । यदि जलं न वर्षति तर्हि तस्य जीवनम् अस्थिरं भवति । भूमिपुत्राय नम: ।

अत्र अधोरेखितान् शब्दान् पश्यत । एतेषु शब्देषु लिङ्ग–विभक्ति–पुरुष–वचनानुसारं कदापि व्यय: (परिवर्तनं) न भवति । अत: एतानि अव्ययानि इति उच्यन्ते । अत:, यत:, यथा, तथा, यदि, तर्हि, यद्यपि, तथापि, अत्र, तत्र, कुत्र, कदा, कति, पुरत:, पृष्ठत:, पुन:, न, अनन्तरम्, ननु, खलु, अयि, आम्, इति, इव, एव, एवम्, किल, तत:, च, उच्चै:, नीचै:, हि, वै, तु, अपि इत्यादीनि अव्ययानि ।

कानिचन अव्ययानि विशिष्ट–विभक्तिरूपम् अपेक्षन्ते । तानि अध: निर्दिष्टानि ।

१. अभित: = (द्वितीया) **सूर्यम्** अभित: ग्रहा: भ्रमन्ति ।
२. परित: = (द्वितीया) **देवालयं** परित: भक्ता: सन्ति ।
३. उभयत: = (द्वितीया) **मार्गम्** उभयत: वृक्षा: वर्तन्ते ।
४. प्रति = (द्वितीया) बालक: **जननीं** प्रति धावति ।
५. विना = (द्वितीया/तृतीया/पञ्चमी) **जलं**/**जलेन**/**जलात्** विना जीवनम् अशक्यम् ।
६. सह = (तृतीया) **रामेण** सह सीता वनं गच्छति ।
७. अलम् = (तृतीया) अलं **खादनेन** । अलं **परिश्रमेण** ।
८. नम: = (चतुर्थी) **श्रीगणेशाय** नम: । **शारदायै** नम: ।
९. बहि: = (पञ्चमी) जम्बूक: **कूपात्** बहि: आगच्छत् ।
१०. कृते = (षष्ठी) **देशस्य** कृते सैनिका: स्वप्राणान् त्यजन्ति ।
११. समीपे = (षष्ठी) **शालाया:** समीपे क्रीडाङ्गणं वर्तते ।

केचन धातव: अपि विशिष्टां विभक्तिम् अपेक्षन्ते । तेषु विशेषतया अवधानं दातव्यम् । ते धातव: अध: निर्दिष्टा: ।

१. गम् = (द्वितीया) अहं **शालां** गच्छामि ।
२. रुच् = (चतुर्थी) क्रीडनकं **मह्यं** रोचते ।
३. कुप् = (चतुर्थी) जनक: **मह्यं** कदापि न कुप्यति ।
४. क्रुध् = (चतुर्थी) अहं **मित्रेभ्य:** नैव क्रुध्यामि ।
५. दा–यच्छ् = (चतुर्थी) आदित्य: **अनिकेताय** लेखनीं यच्छति ।
६. कथ् = (चतुर्थी) छात्र: **शिक्षकाय** वृत्तान्तं कथयति ।
७. रक्ष् = (पञ्चमी) राम: **असुरात्** रक्षति ।
८. वि+रम् = (पञ्चमी) उद्योगी मनुष्य: **स्वकार्यात्** न विरमति ।
९. स्निह् = (सप्तमी) अम्बा **मयि** नितरां स्निह्यति ।

प्रश्नार्थकाः ।

प्रश्ननिर्माणार्थं 'किम्' सर्वनाम उपयुज्यते । तथा 'क'-अक्षरेण अन्ये प्रश्नार्थकशब्दाः आरभन्ते । ते ककाराः।

यथा- किम्, कुत्र, कति, कदा, कुतः, कथम्, किमर्थम् ।

- प्रश्ननिर्माणं कथम्?

  १. शिक्षिका सुधाखण्डेन लिखति ।
  शिक्षिका केन लिखति?

  २. रामः सीतायै फलानि यच्छति ।
  रामः कस्यै फलानि यच्छति?

  ३. चटका निवासाय नीडं रचयति ।
  चटका किमर्थं नीडं रचयति?

  ४. सा सुस्वरं गायति ।
  सा कथं गायति?

- प्रतिपदं ककारः कथं युज्यते?

  अमेयः गृहे सायङ्काले पञ्चकाव्यानि ज्ञानार्थम् उच्चैः पठति ।

  १. **कः** गृहे सायङ्काले पञ्चकाव्यानि ज्ञानार्थम् उच्चैः पठति ?

  २. अमेयः **कुत्र** सायङ्काले पञ्चकाव्यानि ज्ञानार्थम् उच्चैः पठति ?

  ३. अमेयः गृहे **कदा** पञ्चकाव्यानि ज्ञानार्थम् उच्चैः पठति ?

  ४. अमेयः गृहे सायङ्काले **किं** ज्ञानार्थम् उच्चैः पठति ?

  ५. अमेयः गृहे सायङ्काले पञ्चकाव्यानि **किमर्थम्** उच्चैः पठति ?

  ६. अमेयः गृहे सायङ्काले पञ्चकाव्यानि ज्ञानार्थं **कथं** पठति ?

१. प्रश्ननिर्माणार्थम् उचितं पर्यायं चिनुत ।

१. आकाशे मेघाः गर्जन्ति । (कः/के)
२. छात्रैः शाला शोभते । (कस्मै/कैः)
३. खगानां समूहः गगने वर्तते । (केषां/कासाम्)
४. शिक्षकान् प्रति आदरः आवश्यकः ।(केषाम्/कान्)
५. अहम् अनन्तरं भोजनं करोमि । (कदा/कुत्र)
६. ते पठनाय विद्यालयं गच्छन्ति । (कदा/किमर्थम्)

पठत-बोधत ।

आचार्यः = अयि छात्राः, अद्य वयं प्रश्नोत्तरी-माध्यमेन क्रीडामः ।

रेणुका = यः उत्तरति सः खलु ज्ञानपतिः । पश्यामः, कः भवति ज्ञानपतिः ?

आचार्यः = वदत, ' ऋषे रचय रामायणम्।' इति ब्रह्मदेवः कम् आदिशत्?

श्वेता = आचार्य, अहं वदामि । 'ऋषे, रचय रामायणम्' इति ब्रह्मदेवः महर्षिवाल्मीकिम् आदिशत् ।

आचार्यः = शोभनं श्वेते । अधुना द्वितीयः प्रश्नः । महाभारतं केन लिखितम् ?

महेशः = आचार्य, महाभारतं गणेशेन लिखितम् ।

आचार्यः = बहु सम्यक् । महर्षिव्यासेन महाभारतं रचितम् । गणेशेन तत् लिखितम् । महेश, साधु साधु । त्वमपि ज्ञानपतिः । अधुना तृतीयः प्रश्नः । भगवान् सूर्यः कस्मै कवचकुण्डलानि दत्तवान्?

प्रतीक्षा = आचार्य, अहं वदामि । भगवान् सूर्यः कर्णाय कवचकुण्डलानि दत्तवान् ।

आचार्यः = उत्तमम् । अर्जुनः पाशुपतास्त्रं कस्मात् प्राप्तवान्?

विशालः = आचार्य, अर्जुनः पाशुपतास्त्रं शङ्करात् प्राप्तवान् ।

आचार्यः = शोभनं शोभनम् । युष्माकं सामान्यज्ञानम् उत्तमम् अस्ति । भवन्तः सर्वेऽपि ज्ञानवन्तः भवन्तु।

छात्राः = धन्यवादाः आचार्य ।

एतेन प्रकारेण कक्षायां व्यक्तिशः / गणशः प्रश्नोत्तरीमाध्यमेन क्रीडत ।

वर्णमाला ।

स्वराः (१३)

१) ह्रस्व-स्वराः- अ इ उ ऋ लृ

२) दीर्घ-स्वराः- आ ई ऊ ॠ

३) संयुक्त -दीर्घस्वराः- ए (अ/आ + इ/ई)

ऐ (अ/आ + ए)

ओ (अ/आ + उ/ऊ)

औ (अ/आ + ओ/अ)

व्यञ्जनानि (३३)

१) वर्गीयव्यञ्जनानि

कु (क वर्गः)	क्	ख्	ग्	घ्	ङ्
चु (च वर्गः)	च्	छ्	ज्	झ्	ञ्
टु (ट वर्गः)	ट्	ठ्	ड्	ढ्	ण्
तु (त वर्गः)	त्	थ्	द्	ध	न्
पु (प वर्गः)	प्	फ्	ब्	भ्	म्

२) अवर्गीयव्यञ्जनानि

(१) अन्तःस्थव्यञ्जनानि य् र् ल् व्

(२) उष्मव्यञ्जनानि श् ष् स् ह्

अभिजातसंस्कृते 'ळ्' नास्ति, केवलं वैदिकसूक्तेषु।

स्वराश्रितौ (२)- अनुस्वारः (ं)

विसर्गः (ः) च ।

संयुक्त-व्यञ्जनानि ।

श्र = श् + र् + अ ।

ग्र = ग् + र् + अ ।

त्र = त् + र् + अ ।

ज्ञ = ज् + ञ् + अ ।

क्ष = क् + ष् + अ ।

संयुक्त-व्यञ्जन-लेखनम् ।

पद्मम् = पद्मम् चिह्नम् = चिह्नम्

ब्रह्मा= ब्रह्मा द्वितीया = द्वितीया

उद्भवः = उद्भवः गङ्गा = गङ्गा

विद्या = विद्या नाट्यम् = नाट्यम्

कश्चित्= कश्चित् बुद्धिः = बुद्धिः

विद्वत्ता = विद्वत्ता

शब्दविग्रहः । (उदाहरणानुसारं शब्दविग्रहं कुरुत ।)

माला- म् + आ + ल् + आ ।

प्रज्ञा- प् + र् + अ + ज् + ञ् + आ ।

चञ्चुः - च् + अ + ञ् + च् + उः ।

संस्कृतम्- स् + अं + स् + क् + ऋ + त् + अ + म् ।

चिह्नम् - च् + इ + ह् + न् + अ + म् ।

जाह्नवी - ज् + आ + ह् + न् + अ + व् + ई ।

अश्वः - अ + श् + व् + अः ।

कृष्णः- क् + ऋ + ष् + ण् + अः ।

ब्रह्म- ब् + र् + अ + ह् + म् + अ ।

दत्तम् - द् + अ + त् + त् + अ + म् ।

श्रीपादः - श् + र् + ई + प् + आ + द् + अः ।

भुजङ्गः - भ् + उ + ज् + ङ् + ग् + अः ।

हस्तः - ह् + अ + स् + त् + अः ।

देवः - द् + ए + व् + अः ।

अनुस्वारस्य उच्चारणं लेखनं च ।

गंगा, रोमांच:, घंटा, दंत:, जंबूक:- इति शब्देषु अनुस्वार: समान:, परन्तु अनुस्वारस्य उच्चारणं न समानम्। तत्र किं कारणम्? अनुस्वारस्य परे य: वर्ण: तदनुसारम् उच्चारणं भवति ।

यथा- गंगा

- अनुस्वारस्य परे 'ग'कार: । गकार: क वर्गे अस्ति । (क्, ख्, ग्, घ्, ङ्)
- क वर्गस्य अनुनासिकम् ङ् इति ।
- अत: गंगा इति शब्दे अनुस्वारस्थाने वर्गीयस्य अनुनासिकस्य उच्चारणं भवति ।

  गंगा = गङ्गा(गङ्गा)।

तथैव–	रोमांच:-	च्, छ्, ज्, झ्, **ञ्**	= रोमाञ्च:	(रोमाञ्च:)
	घंटा -	ट्, ठ्, ड्, ढ्, **ण्**	= घण्टा	(घण्टा)
	दंत: -	त्, थ्, द्, ध्, **न्**	= दन्त:	(दन्त:)
	जंबूक: -	प्, फ्, ब्, भ्, **म्**	= जम्बूक:	(जम्बूक:)

- अनुस्वारस्य परे अवर्गीय-वर्ण: भवति तदा अनुस्वार: एव लेखितव्य: । यथा हंस:, संवाद:

योग्यम् अनुनासिकं योजयित्वा शब्दं पुन: लिखत । उदा. - अंजलि:- अञ्जलि:

मंदाकिनी, नागेंद्र:, शंका, पंच, कंपनम्, लंबितम्, भुजंग:, तांडवम्, संभ्रम:, चंद्र:, संख्या, नंदिनी, संतति:, अंबुजम्, मंडूक:, सिंचनम्, निंब:, कुंचिका, कंटक:

अनुस्वारस्य/मकारस्य लेखनम् ।

१. केवलं शब्दलेखनसमये शब्दान्त-अनुस्वारस्य स्थाने 'म्' इति एव अनुनासिकं लेखनीयम् ।
   यथा - सौजन्यम्।

२. अनुस्वारस्य पुरत: व्यञ्जनान्तशब्द: भवेत् तदा अनुस्वार: (ं) लेखनीय: ।
   यथा-वाक्यं रसात्मकं काव्यम्।

३. अनुस्वारस्य पुरत: स्वर: भवेत् तदा 'म्' इति लेखनीयम् । यथा-वाक्यम् अतीव रसपूर्णम्।

४. वाक्यान्ते अनुस्वार: भवेत् तदा 'म्' इति एव लेखनीयम् । यथा-हस्तस्य भूषणं दानम् ।

संस्कृतलेखननियमानुसारं पुन: लिखत ।

उदा. **सत्यम् कंठस्य भूषणं (अयोग्यम्)। सत्यं कण्ठस्य भूषणम् (योग्यम्)।**

१. परोपकारार्थं इदम् शरीरम् ।
२. पिंडे पिंडे मति: भिन्ना ।
३. सताम् तु संग: सकलम् प्रसूते।
४. सत्संगति: कथय किम् न करोति पुंसां ।
५. नभोऽन्तरिक्षम् गगनम् अनंतम् सुरवर्त्म खं ।

अकारादिक्रमेण धातुकोषः ।

१. प.प.

अट्-अटति	
अर्ह्-अर्हति	
कूज्-कूजति	
कृष्-कर्ष्-कर्षति	
क्रीड्-क्रीडति	
क्षि-क्षय्-क्षयति	
चर्-चरति	
जप्-जपति	
जल्प्-जल्पति	
जि-जय्-जयति	
जीव्-जीवति	
तॄ-तर्-तरति	
त्यज्-त्यजति	
दा-यच्छ्-यच्छति	
दृश्-पश्य्-पश्यति	
दंश्-दश्-दशति	
धाव्-धावति	
ध्यै-ध्याय्-ध्यायति	
नम्-नमति	
पत्-पतति	
पा-पिब्-पिबति	
भू-भव्- भवति	
भ्रम्-भ्रमति	
यज्-यजति	
रट्-रटति	
रक्ष्-रक्षति	
रुह्-रोह्-रोहति	
लप्-लपति	
लस्-लसति	
वद्-वदति	
वृष्-वर्षति	
वस्-वसति	
व्रज्-व्रजति	
सृ-सर्-सरति	
स्था-तिष्ठ्- तिष्ठति	
स्मृ-स्मरति	
स्रु-स्रव्-स्रवति	
हस्-हसति	

१ आ.प.

ईक्ष्-ईक्षते	
कम्-कामय्-कामयते	
कम्प्-कम्पते	
धृ-धर्-धरते	
बाध्-बाधते	
भज्-भजते	
भाष्-भाषते	
यत्-यतते	
रभ्-रभते	
रम्-रमते	
राज्-राजते	
रुच्-रोच्-रोचते	
लभ्-लभते	
लम्ब्-लम्बते	
वन्द्-वन्दते	
वृत्-वर्त्-वर्तते	
वृध्-वर्ध्-वर्धते	
शुभ्-शोभ्-शोभते	
सह्-सहते	
सेव्-सेवते	
स्तम्भ्-स्तम्भते	

१ उ.प.

कूर्द्-कूर्दति/ते	
नी-नय्-नयति/ते	
बुध्-बोध्-बोधति/ते	
श्रि-श्रय्-श्रयति/ते	
हृ-हर्-हरति/ते	

२. प.प.

अस् - अस्ति	

४ प. प.

अस्-अस्यति	
इष्-इष्यति	
क्रुध्-कुध्यति	
तुष्-तुष्यति	
नश्-नश्यति	
नृत्-नृत्यति	
पुष्-पुष्यति	
भ्रम्-भ्राम्यति	
श्रम्-श्राम्यति	
सिध्-सिध्यति	
स्निह्-स्निह्यति	

४. आ.प.

क्लिश्-क्लिश्यते	
पद्-पद्यते	
मन्-मन्यते	
युज्-युज्यते	
युध्-युध्यते	
विद्-विद्यते	

६. प.प.

इष्-इच्छ्-इच्छति	
कृष्-कृषति	
प्रच्छ्-पृच्छ्-पृच्छति	
मस्ज्-मज्ज्-मज्जति	
लिख्-लिखति	
लुठ्-लुठति	
विश्-विशति	
सृज्-सृजति	
स्पृश्-स्पृशति	
स्फुर्-स्फुरति	

६. आ.प.

दृ-द्रियते	
मृ-म्रियते	
लस्ज्-लज्ज्-लज्जते	

६. उ.प.

क्षिप्-क्षिपति/ते	
दिश्-दिशति/ते	
मुच्-मुञ्च्-मुञ्चति/ते	
मिल्-मिलति/ते	
विद्-विन्द्-विन्दति/ते	
सिच्-सिञ्च्-सिञ्चति/ते	

८. उ.प.

कृ - करोति/कुरुते	

१०. उ.प.

कथ्-कथयति/ते	
क्षल्-क्षाल्-क्षालयति/ते	
चिन्त्-चिन्तयति/ते	
धृ-धार्-धारयति/ते	
पीड्-पीडयति/ते	
पूज्-पूजयति/ते	
पूर्-पूरयति/ते	
भक्ष्-भक्षयति/ते	
भूष्-भूषयति/ते	
रच्-रचयति/ते	
लोक्-लोकयति/ते	
वर्ण्-वर्णयति/ते	
वृज्-वर्ज्-वर्जयति/ते	
सूच्- सूचयति/ते	
स्पृह्-स्पृहयति/ते	

१० आ.प.

अर्थ्-अर्थयते	
मन्त्र्-मन्त्रयते	
मृग्-मृगयते	

छात्रैः धात्वर्थाः शिक्षकस्य / धातुकोषस्य साहाय्येन लेखनीयाः ।

अकारादिक्रमेण शब्दकोषः ।

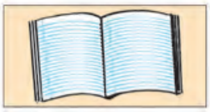

छात्रैः शब्दार्थाः शिक्षकस्य / शब्दकोषस्य साहाय्येन लेखनीयाः ।

अग्रजः (पुं.) =
अनुजः (पुं.) =
अनृतम् (नपुं) =
अन्वेषणम् (नपुं.) =
अभिहता (विशे.) =
आन्तर्जालम् (नपुं.) =
आपणः (पुं.) =
आपणिकः (पुं.) =
आभरणम् (नपुं.) =
आसन्दः (पुं.) =
आसायम् (अव्यय) =
आहत्य (अव्यय) =
उद्वाहिनी (स्त्री.) =
उपनेत्रम् (नपुं.) =
कर्कटिका (स्त्री.) =
कर्कटी (स्त्री.) =
कर्गजः (पुं.) =
काष्ठिकः (पुं.) =
कुञ्चिका (स्त्री.) =
कुठारः (पुं.) =
कूटम् (न.) =
कूपी (स्त्री.) =
केयूरः (पुं.) =
गरीयस् (विशे.) =
गलन्तिका (स्त्री) =
गृहपतिः (पुं.) =
घृष्टः (विशे.) =
चषकः (पुं.) =
छिन्नम् (विशे.) =
जलप्रपातः (पुं.) =
दन्तकूर्चः (पुं.) =
दोला (स्त्री.) =
धूनयते (धातुरूप) =
निर्वाता (विशे.) =
निशाचरचमूः (स्त्री.) =
पक्ववटः (पुं.) =
पर्पटः (पुं.) =
परितः (अव्यय) =
पादोन (अव्यय) =
पानकम् (नपुं.) =
पायसम् (नपुं.) =
प्रकोष्ठः (पुं.) =
प्रजापतिः (पुं.) =
प्रतिकर्तव्यम् (विशे.) =
प्रसरः (पुं.) =
प्रातराशः (पुं.) =
प्रीतः (विशे.) =
भल्लूकः (पुं.) =
मनोजवः (पुं.) =
मरीचिका (स्त्री.) =
मशकः (पुं.) =
मसी (स्त्री.) =
मार्जनी (स्त्री.) =
मृण्मयी (स्त्री.) =
मृण्मयम् (नपुं.) =
यष्टिका (स्त्री.) =
यानम् (नपुं.) =
युतकम् (नपुं.) =
लगुडः (पुं.) =
लघुभारा (विशे.) =
लौल्यम् (नपुं.) =
वमति (धातुरूप) =
वयस्यः (पुं.) =
वातात्मजः (पुं.) =
वार्यते (धातुरूप) =
विकीर्णम् (विशे.) =
वित्तकोषः (पुं.) =
वेल्लनी (स्त्री.) =
वोढुम् (अव्यय) =
व्ययः (पुं.) =
व्यसनम् (नपुं.) =
शाटिका (स्त्री.) =
शालास्यूतः (पुं.) =
शिथिलबन्धनम् (नपुं.) =
शीतपेटिका (स्त्री.) =
शुनकः (पुं.) =
सुप्तः (विशे.) =
सूचिः (स्त्री.) =
सूत्रम् (नपुं.) =
स्यूतः (पुं.) =
स्वर्णमयी (स्त्री.) =
हेमन् (नपुं.) =

॥ अमरकोषः ॥

कण्ठस्थीकरणार्थम् ।	विग्रहः ।
गणेशः–विनायको विघ्नराजद्वैमातुरगणाधिपाः ।	विनायकः, विघ्नराजः, द्वैमातुरः, गणाधिपः ।
सरस्वती– ब्राह्मी तु भारती भाषा गीर्वाग्वाणी सरस्वती ।	ब्राह्मी, भारती, भाषा, गीः, वाक्, वाणी, सरस्वती।
पितरौ– अम्बाथ जननी माता तातस्तु जनकः पिता ।	अम्बा, जननी, माता, तातः, जनकः, पिता ।
देवः– अमरा निर्जरा देवास्त्रिदशा विबुधाः सुराः ।	अमराः, निर्जराः, देवाः, त्रिदशाः, विबुधाः, सुराः।
पाषाणः– अश्मा ग्रावा शिलाखण्डः पाषाणप्रस्तरोपलाः ।	अश्मा, ग्रावा, शिलाखण्डः, पाषाणः,प्रस्तरः, उपलः।
वृक्षः– वृक्षो महीरुहः शाखी विटपी पादपस्तरुः ।	वृक्षः, महीरुहः, शाखी, विटपी, पादपः, तरुः ।
पत्रम्– पत्रं पलाशं छदनं दलं पर्णं छदः पुमान् ।	पत्रम्, पलाशम्, छदनम्, दलम्, पर्णम्, छदः ।
पुष्पम्– स्त्रियः सुमनसः पुष्पं प्रसूनं कुसुमं सुमम् ।	सुमनाः, पुष्पम्, प्रसूनम्, कुसुमम्, सुमम् ।
पर्वतः– महीध्रे शिखरिक्ष्माभृदहार्यधरपर्वताः ।	महीध्रः, शिखरी, क्ष्माभृत्, अहार्यधरः,पर्वतः ।
असुरः– असुरा दैत्यदैतेयदनुजेन्द्रारिदानवाः ।	असुराः,दैत्याः,दैतेयाः,दनुजाः, इन्द्रारयः, दानवाः।
धनम्– द्रव्यं वित्तं स्थापतेयं रिक्थमृक्थं धनं वसुः ।	द्रव्यम्, वित्तम्, स्थापतेयम्, रिक्थम्, ऋक्थम्, धनम्, वसुः ।
जलम्– उदकं जीवनं तोयं पानीयं सलिलं जलम् ।	उदकम्, जीवनम्, तोयम्, पानीयम्, सलिलम्, जलम्।
रात्रिः– निशा निशीथिनी रात्रिस्त्रियामा क्षणदा क्षपा ।	निशा, निशीथिनी, रात्रिः, त्रियामा, क्षणदा, क्षपा ।
नदी– तरङ्गिणी शैवलिनी तटिनी ह्रादिनी धुनी ।	तरङ्गिणी, शैवलिनी, तटिनी, ह्रादिनी, धुनी ।
मित्रम् – वयस्यः स्निग्धः सवया अथ मित्रं सखा सुहृत् ।	वयस्यः, स्निग्धः, सवयाः, मित्रम्, सखा, सुहृत् ।
गृहम् – गृहं गेहोदवसितं वेश्म सद्म निकेतनम् ।	गृहम्, गेहम्, उदवसितम्, वेश्म, सद्म, निकेतनम् ।
शीघ्रम्– सत्वरं चपलं तूर्णमविलम्बितमाशु च ।	सत्वरम्, चपलम्, तूर्णम्, अविलम्बितम्, आशु ।
सागरः– उदन्वानुदधिः सिन्धुः सरस्वान् सागरोऽर्णवः ।	उदन्वान्, उदधिः, सिन्धुः, सरस्वान्, सागरः, अर्णवः।
खगः– खगे विहङ्गविहगविहङ्गमविहायसः ।	खगः, विहङ्गः, विहगः, विहङ्गमः, विहायः ।
विद्वान्– धीरो मनीषी ज्ञः प्राज्ञः सङ्ख्यावान् पण्डितः कविः।	धीरः, मनीषी, ज्ञः, प्राज्ञः, सङ्ख्यावान्, पण्डितः, कविः ।
वनम्– अटव्यरण्यं विपिनं गहनं काननं वनम् ।	अटवी, अरण्यम्, विपिनम्, गहनम्, काननम्, वनम्।
मार्जारः– ओतुर्बिडालो मार्जारो वृषदंशक आखुभुक् ।	ओतुः, बिडालः, मार्जारः, वृषदंशकः, आखुभुक् ।
मनः– चित्तं तु चेतो हृदयं स्वान्तं हृन्मानसं मनः ।	चित्तम्, चेतः, हृदयम्, स्वान्तम्, हृद्, मानसम्, मनः
पवनः– समीरमारुतमरुज्जगत्प्राणसमीरणाः ।	समीरः, मारुतः, मरुत्, जगत्प्राणः, समीरणः ।
इन्द्रः– इन्द्रो मरुत्वान् मघवा बिडौजाः पाकशासनः ।	इन्द्रः, मरुत्वान्, मघवा, बिडौजाः, पाकशासनः ।
मुखम्– वक्त्रास्ये वदनं तुण्डमाननं लपनं मुखम् ।	वक्त्रम्, आस्यम्, वदनम्, तुण्डम्, आननम्, लपनम्, मुखम् ।
हेम– स्वर्णं सुवर्णं कनकं हिरण्यं हेम हाटकम् ।	स्वर्णम्, सुवर्णम्, कनकम्, हिरण्यम्, हेम, हाटकम् ।
आभरणम्– अलङ्कारस्त्वाभरणं परिष्कारो विभूषणम् ।	अलङ्कारः, आभरणम्, परिष्कारः, विभूषणम् ।
गङ्गा– गङ्गा विष्णुपदी जह्नुतनया सुरनिम्नगा ।	गङ्गा, विष्णुपदी, जह्नुतनया, सुरनिम्नगा ।
केशवः– दामोदरो हृषीकेशः केशवो माधवः स्वभूः ।	दामोदरः, हृषीकेशः, केशवः, माधवः, स्वभूः ।
सूर्यः– भानुर्हंसः सहस्रांशुस्तपनः सविता रविः ।	भानुः, हंसः, सहस्रांशुः, तपनः, सविता, रविः ।

प्रथमं/द्वितीयं सत्रम् – (१०० गुणाः)

सङ्कलित–मूल्यमापनम्–

५० लेखी + १० मौखिकी ६० गुणाः ।

आकारिक–मूल्यमापनम्– ४० गुणाः ।

१) वर्गपरीक्षा– (प्रारूपानुसारम्) २० गुणाः ।

२) प्रकल्पः– (आशयाधारितम्) ५ गुणाः ।

३) उपक्रमः– (लेखनकौशल्याधारितम्) ५ गुणाः ।

४) लेखनपुस्तिका– ५ गुणाः ।

५) कक्षास्वाध्यायः– ५ गुणाः ।

मौखिकी परीक्षा (१० गुणाः)

- श्रवणम्– श्रुतलेखनम् (केवलं ४ शब्दाः) २ गुणौ ।
- वाचनम्– अपठितगद्यांशः २ गुणौ।
  (वर्णोच्चाराः, स्/ष्,न्/ण् भेदाः द्रष्टव्याः)
- भाषणम्– आशुभाषणम्/चित्रं दर्शयित्वा वर्णनम् २ गुणौ।
- कण्ठस्थीकरणम्– ४ गुणाः।

प्रार्थना, श्लोकपठनम्, तालिकापठनम् (नाम, सर्वनाम, क्रियापदम्) पञ्चदशवाक्यानि, सङ्ख्याः, घटी च।

उपक्रमाः

१. १/४/६/१० (प.प., आ.प.) धातूनां तालिकाः लिखत । (लट्–लकारे, लङ्–लकारे)
२. अ/आ/इ/ई कारान्तशब्दानां तालिकाः लिखत ।
३. **वाक्यनिर्माणम्**– पञ्चदशवाक्यानि (लट्–लकारे, लङ्–लकारे) लिखत ।
४. **संवादलेखनम्**– (संवादद्वयम्) १०/२० वाक्यानि लिखत ।
५. **चित्रवर्णनम्**– ३ चित्राणि । (८–१० वाक्यानि लिखत ।)
६. **शब्दं लिखत**– अधोदत्तान् विषयान् अधिकृत्य शब्दसङ्ग्रहं कुरुत ।
   १. शाला २. गृहम् ३. ग्रन्थालयः ४. वस्त्रापणः ५. जन्मदिनम्
   ६. समुद्रतीरम् ७. वृक्षः ८. गणेशः ९. रेलस्थानकम्
७. **निबन्धपूर्तिः** – विषयम् अधिकृत्य ८–१० वाक्यानि पूरयत ।
   १. गजः २. मम माता ३. मम पिता ४. मम कुटुम्बम् ५. मम शिक्षिका
   ६. मम प्रियः खगः/पशुः । ७. मम विद्यालयः ८. मयूरः ९. आम्रवृक्षः १०. श्रीगणेशः
८. **अमरकोषपङ्क्तीः** लिखत ।

प्रकल्पाः

१. विषयानुसारं सुभाषितसङ्ग्रहं कुरुत ।
   १. विद्या २. परोपकारः ३. सज्जनाः ४. प्रहेलिकाः ५. गुणाः ६. स्वभावाः ७. संस्कृतभाषा ८. विशिष्ट–विभक्त्यन्तसुभाषितानि ९. आत्मनेपदीयक्रियापदयुक्तसुभाषितानि १०. लट्लकारयुक्तानि सुभाषितानि

२. वस्तूनां प्रदर्शनीं योजयत ।
   १. पाकगृहम् २. शाला ३. शाकाः ४. प्राणिनः ५. खगाः ६. वर्णाः ७. आपणाः ८. निसर्गः ९. खाद्यपदार्थाः १०. यन्त्राणि

३. विविधसंस्थानां बोधवाक्यानां सङ्ग्रहं कुरुत । यथा–सत्यमेव जयते । शं नो वरुणः ।

४. दूरदर्शने 'संस्कृतवार्तावली' कार्यक्रमं दृष्ट्वा वार्तासङ्कलनं कुरुत ।

५. विविधप्रसङ्गेषु शुभेच्छापत्राणां प्रारूपं शिक्षकस्य साहाय्येन रचयत ।

यथा – नववर्षस्य हार्दाः शुभाशयाः । शिक्षकदिननिमित्तम् अभिवादनम् ।

प्रथम / द्वितीय–सत्रान्त–परीक्षा (५० गुणा:)

सूचित–प्रारूपम् ।

प्र.१. अ) चित्रं दृष्ट्वा नाम लिखत । (५ त: ४) (चित्रपदकोषत: ।) २
आ) वर्णमाला–आधारेण। २
इ) सङ्ख्या–आधारेण। (५ त: ४) २
ई) समयबोध: (घटी–आधारेण) । (३ त: २) २

प्र. २. शब्दज्ञान–आधारेण । (कृतिपत्रिकानिर्माणसमये शिक्षका: विविधकृतीनाम् उपयोगं कर्तुम् अर्हन्ति ।
यथा (१) चतुर्थपदं लिखत । (२) मञ्जूषात: शब्दान् चिनुत । (३) शब्दयुग्मं चिनुत । (४) मेलनम् ।
(५) जालरेखाचित्रं पूरयत । (६) समूहेतरपदं चिनुत–केवलं समानार्थकपदानां कृते ।)
अ) समानार्थकशब्दा: । (५ त: ४) २
आ) विरुद्धार्थकशब्दा: ।(५ त: ४) २
इ) विशेषणं विशेष्यं च । २

प्र. ३. अ) श्लोकपूर्तिं कुरुत । (४ त: २) ४
आ) एकवाक्येन उत्तरं लिखत । (गद्यम्/पद्यम्) (४ त: २) २

प्र. ४ अ) (क) माध्यमभाषया सरलार्थं लिखत । (गद्यम्) ४
प्रथमं सत्रम् – कान्यपि ६ सरलानि वाक्यानि । (६ त: ४) (प्रथम: घटक: द्वितीय: घटक: च ।)
द्वितीयं सत्रम् – परिच्छेदद्वयं प्रष्टव्यम् । प्रतिपरिच्छेदं ४/५ वाक्यानि । (पाठ क्र. १३, १६, १८, १९)
(ख) माध्यमभाषया सरलार्थं लिखत । (पद्यम्) (२ त: १) २
प्रथमं सत्रम् – पद्यम् ९ । द्वितीयं सत्रम् – पद्यम् १२, १७ ।
आ) माध्यमभाषया उत्तरं लिखत । (गद्यम्/पद्यम्) (३ त: २) ४

प्र. ५. अ) पृथक् कुरुत । (तालिकारूपेण) नाम, सर्वनाम, क्रियापदम्, विशेषणम्। (६ त: ४) २
आ) अधोदत्तेषु केवलं त्रयाणां प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत । ६
१) योग्यं विभक्तिरूपं लिखत ।
२) अव्ययस्य उपयोगं कृत्वा वाक्यं लिखत । (अत्र, ह्य:, पुरत: ...)
३) शुद्धं शब्दं/वाक्यं चिनुत ।
४) सूचनानुसारं वाक्यपरिवर्तनं कुरुत । (वचनं/पुरुष:/कालपरिवर्तनम्/प्रश्ननिर्माणम्)

प्र. ६. अ) अपठितं गद्यम् । (गद्यांशं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत ।) ४
१) एकवाक्येन उत्तरत । (२ त: १)
२) गद्यांशत: समानार्थकशब्दं/विरुद्धार्थकशब्दं/विशेषणं/विभक्त्यन्तं पदं चिनुत । (२ त: १)
३) जालरेखाचित्रं/स्तम्भं पूरयत ।
आ) अपठितं पद्यम् । (पद्यांशं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत ।) २
१) एकवाक्येन उत्तरत । (२ त: १)
२) पद्यांशत: समानार्थकशब्दं/विरुद्धार्थकशब्दं/विशेषणं/विभक्त्यन्तं पदं चिनुत । (२ त: १)

प्र. ७ अ) उचितं पर्यायं चित्वा निबन्धं लिखत । अथवा
शब्दमञ्जूषाया: साहाय्येन चित्रवर्णनं/संवादं पूरयत । (केवलं ४ वाक्यानि) ४
आ) अनुवादं लिखत । (संस्कृतेन अनुवाद: ।) २

कक्षा–अष्टमी　　　　कृतिपत्रिका द्वितीय–सत्रम् (५० गुणा:)　　　　समय:–होराद्वयम्

प्र.१. (अ) चित्रं दृष्ट्वा नाम लिखत । (केवलम् ४) २

१ 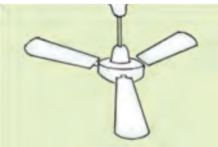
२
३
४
५ 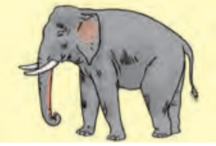

(आ) १) योग्यम् उत्तरं चिनुत । १

(क) क् ख् ग् घ् -- । (ङ्/ञ्)　　(ख) 'च्' इति वर्ण: ________। (ओष्ठ्य:/तालव्य:)

२) वर्णविग्रहं कुरुत । वज्रप्रहारात् – ________ । १

(इ) अक्षरै: अङ्कै: वा सङ्ख्या: लिखत । (केवलम् ४) २

१) २ ________ ।　२) नवदश ______ ।　३) ३६ ________ ।

४) षोडश _____ ।　५) २८ ______ ।

(ई) समयं दर्शयत लिखत वा । (केवलम् २) २

१) सार्धषड्वादनम्

२) सपादसप्तवादनम्

३) ________

प्र.२. (अ) समानार्थकशब्दान् लिखत । (केवलम् ४) २

१) शोभते, २) वनम्, ३) मनुष्य:, ४) पुष्पम्, ५) गच्छति

मञ्जूषा – (कुसुमम्, मानव:, राजते, याति, काननम्)

(आ) विरुद्धार्थक–शब्दयुग्मं चिनुत । (केवलम् ४) २

क्षय:, मूर्ख:, आनयति, सुखम्, पण्डित:, अक्षय:, कातर:, नयति, धीर:, दु:खम्

(इ) मेलनं कुरुत । २

'अ'	'ब'
१) समाना:	अ) अश्व: ।
२) लघुभारा	ब) विचारा: ।
३) वर्णसम्पन्नम्	क) नलिका ।
४) क्षीण:	ड) कुसुमम्।

प्र.३. (अ) श्लोकपूर्तिं कुरुत । (केवलम् २) ४

१) अमन्त्रमक्षरं ....दुर्लभ: ।।　२) शतेषु .... न वा ।।

३) न भूतपूर्वं .... विपरीतबुद्धि: ।।　४) वनस्पते .... विनश्यति ।।

(आ) एकवाक्येन उत्तरं लिखत । (केवलम् २) २

१) देव: कुत्र वर्तते ?　२) पुरा सर्वे पर्वता: कीदृशा: ?

३) छात्रा कुत्र उपाविशत् ?　४) राजा कुत्र पूज्यते ?

प्र. ४ (अ) (क) माध्यमभाषया गद्यांशस्य सरलार्थं लिखत । (केवलम् १) ४

१) बालिका अवदत् '' एतद् रेलयानम् अस्माकं कृते अस्ति । एतत् राष्ट्रस्य सम्पत्तिः खलु। तस्य सुरक्षणम् अस्माकम् आद्यं कर्तव्यम् एव । अहं तदेव करोमि ।'' बालिकायाः एतद् उत्तरम् अतीव बोधप्रदम्।

२) एकस्मिन् दिने भोजनवेलायां सर्वे गोपाः कृष्णं परितः उपाविशन् । देवकीनन्दनः गोपबालान् अपृच्छत्। ''अद्य भोजनार्थं किम् आनीतम् ?'' इति । तदा प्रथमः अवदत्, ''मम समीपे दध्योदनं वर्तते ।'' अपरः अभाषत, ''मम समीपे पृथुकाः ।''

(ख) माध्यमभाषया पद्यांशस्य सरलार्थं लिखत । (केवलम् १) २

१) अपि स्वर्णमयी लङ्का न मे लक्ष्मण रोचते ।
जननी जन्मभूमिश्च स्वर्गादपि गरीयसी ।।

२) अपारे काव्यसंसारे कविरेकः प्रजापतिः ।
यथास्मै रोचते विश्वं तथा वै परिवर्तते ।।

(आ) माध्यमभाषया उत्तरं लिखत । (केवलम् २) ४

१) ''न शोभते क्रियाहीनं मधुरं वचनं तथा'' । एतद् वाक्यं स्वभाषया स्पष्टीकुरुत ।

२) 'वाग्भूषणं भूषणम्' एतां सूक्तिं स्वभाषया स्पष्टीकुरुत ।

३) उपकारस्य स्मरणं मैनाकेन कथं कृतम्?

प्र.५. (अ) पृथक् कुरुत । (केवलम् ४) २

नाम	सर्वनाम	क्रियापदम्	विशेषणम्

मञ्जूषा- (पवनदेवः, चलति, अगच्छत्, शूरः, सः, गोपालः)

(आ) अधोदत्तेषु केवलं त्रयाणां प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत । ६

(क) योग्यविभक्तिरूपं लिखत । (केवलम् २)

१) जनकः (अस्मद्) न कदापि क्रुध्यति । २) अहं (देवालय) गच्छामि ।

३) अग्रजा (अनुजा) स्निह्यति ।

(ख) अव्ययस्य उपयोगं कृत्वा वाक्यनिर्माणं कुरुत । (केवलम् २)

१) अत्र २) उभयतः ३) नमः

(ग) शुद्धं शब्दं चिनुत । (केवलम् २)

१) दुग्धम्, दूग्धम् २) हरितः, हरीतः ३) चिह्नम्, चिन्हम् ४) कुन्चिका, कुञ्चिका

(घ) सूचनानुसारं वाक्यपरिवर्तनं कुरुत । (केवलं २ वाक्ये)

१) दशरथस्य पुत्रः रामः । (अधोरेखितं शब्दम् अनुसृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत ।)

२) त्वं मित्राय लेखनीं यच्छसि। (त्वम् इत्यस्य स्थाने अहम् इत्यस्य उपयोगं कुरुत ।)

३) शिक्षकः सुधाखण्डेन लिखति । (बहुवचनं कुरुत।)

प्र.६. (अ) गद्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत । ४

उद्याने पुष्पफलयुता: वृक्षा: लता: च विराजन्ते । बहव: पशव: विहगा: अपि अत्र पालिता: रक्षिता: च सन्ति । सिंहा:, व्याघ्रा:, जम्बूका:, मृगा: इति विविधा: पशव: तथा च मयूर:, शुक:, सारिका, चटका इति अन्ये विविधा: खगा: अत्र सन्ति ।

क) एकवाक्येन उत्तरत । (केवलम् एकम्) (१) उद्याने के विराजन्ते ? (२) के पालिता: रक्षिता: च ?

ख) केवलम् एकं लिखत । (१) गद्यांशत: समानार्थकं पदं चिनुत । खगा: = ______।

(२) गद्यांशत: विरुद्धार्थकं पदं चिनुत । अल्पा: × ______।

ग) गद्यांशे आगतानि नामानि लिखत ।

पशव:	
खगा:	

(आ) पद्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत । (केवलं २) २

आकाशात् पतितं तोयं यथा गच्छति सागरम् । सर्वदेवनमस्कार: केशवं प्रति गच्छति ।।

(क) एकवाक्येन उत्तरत । (केवलं १)

१) आकाशात् किम् पतति ? २) केशवं प्रति किं गच्छति ?

(ख) पद्यांशत: पञ्चमीविभक्त्यन्तं पदं चिनुत ।

(ग) समूहेतरं पदं चिनुत । सागर:, उदधि:, उदकम्, समुद्र:

प्र.७. (अ) शब्दमञ्जूषाया: साहाय्येन चित्रवर्णनं पूरयत । ४

१) रेलस्थानकस्य पुरत: ______ भारं वहन्ति ।

२) ______ बहि: एक: जन: उपविशति ।

३) आरक्षणस्य कृते द्वौ जनौ ______ ।

४) एतत् ______ नगरस्य रेलस्थानकम् ।

मञ्जूषा – (तिष्ठत:, सांगली, प्रतीक्षालयात्, भारवाहका:)

अथवा उचितं पर्यायं चित्वा निबन्धं लिखत । **मयूर:** ।

मयूर: वर्षाकाले (नृत्यामि/नृत्यति) । तस्य नृत्यम् अतीव (रमणीयं/तापकारकं) वर्तते । जलपूर्णं मेघं (आकाशात्/आकाशे) दृष्ट्वा स: नृत्यति । स: शारदादेव्या: वाहनम् (अस्ति/नास्ति) । स: राष्ट्रिय: खग: इति प्रसिद्ध:।

(आ) अधोदत्तानां वाक्यानां संस्कृतमाध्यमेन अनुवादं कुरुत । (केवलम् २) २

१) आकाशात मेघ आहेत. आकाश में मेघ है । There are clouds in the sky.

२) कावळ्याचा रंग काळा आहे. कौअे का रंग काला है । The colour of crow is black.

३) दोन मुले शाळेत जात आहेत. दो छात्र विद्यालयमें जा रहे है । Two students are going to school.

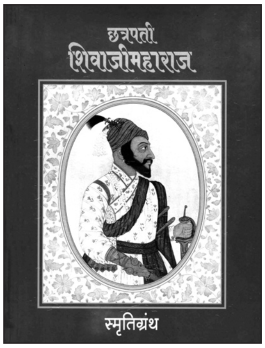

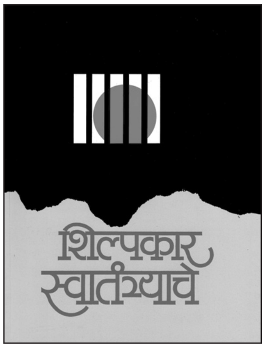

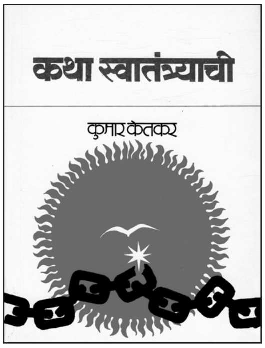

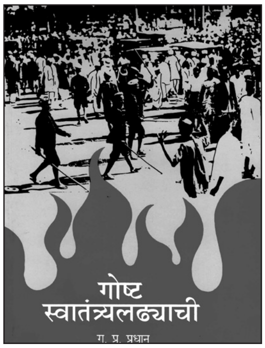

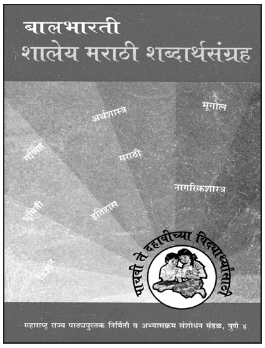

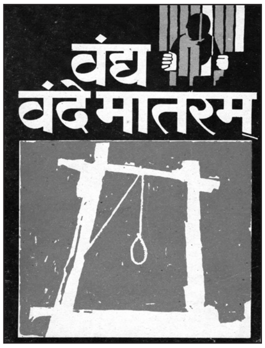

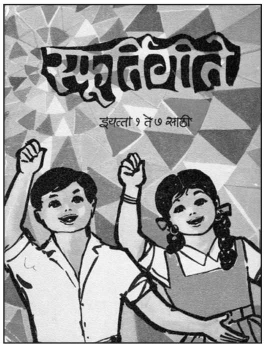

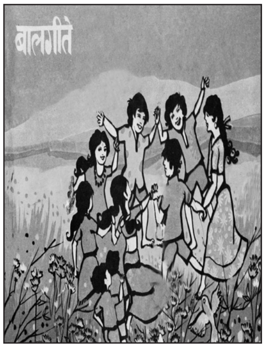

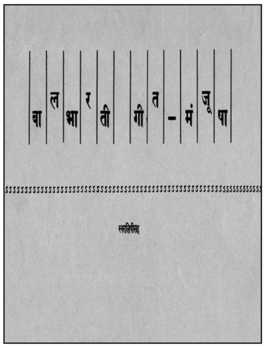

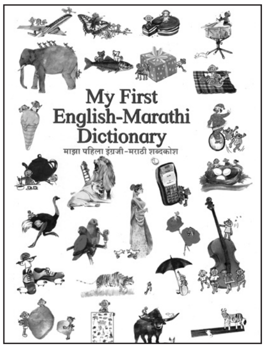

- पाठ्यपुस्तक मंडळाची वैशिष्ट्यपूर्ण पाठ्येत्तर प्रकाशने.
- नामवंत लेखक, कवी, विचारवंत यांच्या साहित्याचा समावेश.
- शालेय स्तरावर पूरक वाचनासाठी उपयुक्त.

पुस्तक मागणीसाठी www.ebalbharati.in, www.balbharati.in संकेत स्थळावर भेट द्या.

साहित्य पाठ्यपुस्तक मंडळाच्या विभागीय भांडारांमध्ये विक्रीसाठी उपलब्ध आहे.

ebalbharati

विभागीय भांडारे संपर्क क्रमांक : पुणे - ☎ २५६५९४६५, कोल्हापूर- ☎ २४६८५७६, मुंबई (गोरेगाव) - ☎ २८७७१८४२, पनवेल - ☎ २७४६२६४६५, नाशिक - ☎ २३९१५११, औरंगाबाद - ☎ २३३२१७१, नागपूर - ☎ २५४७७१६/२५२३०७८, लातूर - ☎ २२०९३०, अमरावती - ☎ २५३०९६५

महाराष्ट्रराज्य-पाठ्यपुस्तक-निर्मितिः तथा
अभ्यासक्रम-संशोधन-मण्डलम्, पुणे-४

संस्कृत आमोद इयत्ता आठवी (संपूर्ण)

₹ ३९.००